

Cigány eredetmondák

A Nap és a Hold története

Valamikor régen nem volt Nap és nem volt Hold. Le voltak láncolva a világ túlsó végén, sárkányok között és óriások között. És nem engedték szabadon sem a Napot, sem a Holdat.

Élt akkor két ember. Ebben a két emberben igen nagy erő lakozott, azt tartották róluk, hogy a földkerekség legbátrabb és legerősebb emberei, akik nem rettennek meg senkitől. Ők tudták csak, hol van láncolva a Nap és a Hold, és el is indultak a kiszabadításukra. Mentek, mendégéltek, vándoroltak hat teljes hónapig, sárkányok földjén keresztül, óriások földjén keresztül.

És elérkeztek a Naphoz és a Holdhoz.

Harcba léptek a fenevad sárkányállatokkal és a rettenetes óriásokkal, akik láncok között tartották a Napot és a Holdat, megverekedtek velük és győzelmet vettek rajtuk.

Mondta akkor az egyik ember:

— Én fogom vinni a Napot!

Mondta a másik ember:

— Én pedig viszem a Holdat!

A Nap és a Hold útra szánta magát, ők meg leoldozták róluk a láncokat. És visszaindultak a világ túlsó végéről, sárkányok földjén keresztül.

Ahogy jöttek, jövögéltek, útközben olyan tüzesre fölizzott a Nap, hogy aki hozta a hóna alatt, azt az embert teljesen sötétre égette. Azért barna bőrűek a cigányok, mert annak az embernek a leszármazottai. A másik embernek pedig, aki a Holdat hozta a hóna alatt, minden nemzetsége fehér lett; őtöle a fehér emberek erednek.

Amíg jödögéltek visszafelé, eltelt három hónap.

És hónuk alatt hozván a megmentett fényességeket, az égitestszabadítók hazaérkeztek. De a cigányember ott tartotta házában a Napot, a fehér ember meg ott tartotta házában a Holdat, hogy csak nekik világítsanak, nem akarták őket elbocsájtani.

És akkor sírni kezdett értük az ég, könnyeivel elárasztotta az egész földet. Az a könnyhullás volt az első eső a világon, amikor az ég megsiratta a Napot és a Holdat. Azóta van eső.

Mondja a Holdnak a fehér ember:

— Én fölengedlek téged, de fogadd meg, hogy minden hónap első péntekjén megújulsz és megjelenysz az égen!

A Hold megígérte, hogy így lesz.

Ezért van, hogy minden hónap első péntekjén megújul, a hónap utolján meg letűnik az égről a Hold.

És fogadságot tett a Nap is, hasonlóan a Holdhoz. A Nap azt az esküvést végezte el, hogy minden nap sütni fog. Föl is kel a Nap, még télvíz idején is, és bár ő egyformán izzik állandóan, a tél havában nincsen nagy hatalma, mert a hideg nem engedi neki, hogy olyan uralmat vessen a világra, mint nyáron.

Amikor a fogadságok megtörténtek, a két ember fölengedte a fényességeket.

És a Nap, ahogyan ígérte, megébredvén minden reggel, elindul és körülkerüli az összes országokat, de éjszakára oda tér vissza szállásra, ahonnan a láncok közül elhozták őt az emberek. És ugyanígy cselekszik a Hold is. Hogy miért? Azért, mert a Nap és a Hold a nyugati ég alól származnak, s oda van vágyakozásuk, ott van a hazájuk. Ott születtek, ott tudnak elnyugodni. Ezért megy le a Nap és a Hold mindig nyugaton.

A Szent Isten és Fáraó, a cigányok királya

Valamikor réges-régen a cigányoknak is volt királya. Ezt a királyt Fáraóvónak hívták és olyan hatalommal bírt, hogy nem félt még a kék égben lakó Szent Istentől sem.

Fáraó nem szerette a birodalmában megtelepedett, más nemzetekből származó embereket, állandó üldöztetésben, s kegyetlen bánásmódban részesítette őket, üttöverte, sanyargatta mindegyiket.

Kérdezte a Szent Isten:

— Testvérem, cigányok királya, miért ütlegeled és miért kínozod a messziről érkezett idegeneket? Miért akarod szegényeket elpusztítani?

Fáraó felfuvalkodottan válaszolt:

— Miért ne, ha úgy tartja a kedvem! Nem rettenek meg senkitől a világon! Nem ismerek senkit sem, akinek ilyen mérhetetlen hatalma és tudománya lenne, mint nekem! Nem félek még tőled sem!

Így felelt erre a Szent Isten:

— Lehet, hogy a földön te vagy a legerősebb, de én fönt lakozom a mennyekben és az én tudományom végtelenebb, mint a tiéd!

— Te sem tudsz többet, mint én! — felelt vissza öntelten Fáraó.

Akkor a Szent Isten azt mondta:

— Hagyd békén ezeket az ártatlanokat, Fáraó! Ne bántsd őket, mert lesújt reád az ég! Ha nem távoztatod el szívedből a gőgöt és a gonoszságot, nagy szigorúsággal és méltósággal én eljövök ellened és ítéletet teszek fölötted!

De Fáraó király nem figyelt oda az értelmes beszédre, továbbra is gyötörte a jövevényeket.

— Nem hagyok nekik békét, mert módfelett ravaszak és nem tisztel engem egyikőjük sem! Hódoljanak előttem és végezzék el ők is, amit a többi alattvalónak kiszabok, ne elősködjének a népemén! — kiáltotta fennhangon.

A Szent Isten megint figyelmeztette:

— Nagyságos cigánykirály! Ha már ki is hajtod az idegeneket a mezőre, legalább ne dolgoztasd őket halálra! Nem fogom eltűrni, hogy elveszejts közülük akár csak egyet is, mert ők is az én teremtményeim és előjáró emberek ők a szentéltűek soraiban!

Ám Fáraóvót, a cigányok királyát nem lehetett eltántorítani az akaratától.

Fölfelelt az Istennek:

— Elfogom mindegyiket és igát rakok a nyakukba! Vélük húzatom az ekéimet, s vélük töretem majd föl a mezők földjét! Aki a szántást elvégzi tisztességesen, annak meghagyom az életét és étel teszek eléje, de aki nem akar dolgozni, annak kegyetlenül elszakítom az élete fonálát: addig kínozom, amíg csak el nem pusztul!

És szólt a Szent Isten:

— Nem engedem, hogy ezt megcselekedd, cigányok királya! Most leveszem rólad a kezem és elhagylak téged, de jegyezd meg: figyelni foglak szüntelenül, hogy mit teszel vélük!

Megdühödött akkor Fáraó király, hogy a kék égben lakó Szent Isten őellene fordult, előszólította nyomban az összes katonáját és rátámadt seregével a jövevényekre. Azok kétségbeesetten menekülni kezdtek előlük, de a cigánykirály katonái utánuk eredtek, s egészen a tengerig hajsolták őket. Az idegenek a parti sziklák pereméig hátráltak, de ott már nem volt más választásuk, mint hogy a vízbe ugorjanak. Egymás után vetették magukat a hullámok közé.

Amikor a Szent Isten ezt meglátta, fogta az aranypálcáját, a levegőbe suhintott véle és a menekülőkhöz előtt abban a szempillantásban kétféle nyíltak a hullámok, s száraz lábbal kelhettek át a túloldalra.

Ám Fáraó ebbe nem törődött bele és varázsláshoz folyamodott, hogy katonái követni tudják a szökevényeket.

— Menjetek utánuk! — parancsolta nekik. — Száraz ösvényt teremtek a tengerben én is, akár a jó Isten!

Az ő varázslására is kettévált a tenger, s a katonák megindultak, hogy elfogják és rabszíjra fűzzék a menekülő idegeneket. Már majdnem átértek, amikor a Szent Isten suhintott egyet az aranypálcájával, s a félrehúzódt tenger ismét összezárult, a cigány katonák pedig belevesztek a tajtékos vízbe.

Fáraó király ott maradt egyedül a parton.

Akkor odament hozzá a Szent Isten:

— Hová lettek a katonáid, cigánykirály? — kérdezte tőle.

— Belefulladtak a tengerbe! — válaszolta Fáraó. — Meghaltak a hullámok között!

— Azzal dicsekedtél, hogy a te hatalmad mérhetetlen, és azzal dicsekedtél, hogy senkinek sincs olyan nagy tudománya, mint neked! Bizonyítsd hát be, hogy igazat beszéltél!

— mondta neki a Szent Isten. — Mentsd meg a katonáidat és hozd vissza őket a halálból!

— Visszahoznám, de nem tudom! Nincs olyan varázskéességem, hogy ezt megtegyem! — felelte vissza amaz.

A Szent Isten akkor így szólt:

— Belátod-e már, Fáraó, hogy én uralkodom mennyek és földek minden ereje és tudása fölött? Belátod-e, hogy sokkal nagyobb a hatalmam, mint a tiéd? Meggyőztelek-e már, cigányok királya? Tudd meg, hogy a katonáid nem fulladtak bele a tengerbe, pikkelyes bőrű halemberekké változtattam őket mind egy szálíg és úgy fognak élni a rettenetes mélységben félig emberek, félig halak módjára! De én kegyes leszek hozzájuk és főlzabadulhatnak a varázslat alól, ha mához egy esztendőre börtöt fogadnak értük a megmaradt cigányok! Ha azon a napon nem esznek egyetlen falat zsíros húst sem, akkor visszavarázsolom őket és kétlábú halandóként folytathatják ismét a földi útjukat! Ám ha a cigányság nem tartja meg a börtönapot, a katonáid mindörökre ott maradnak a hullámok között és halemberek lesznek a világ végezetéig!

De Fáraó, a cigányok királya visszautasította az ég urát és nem fogadta el a kegyet. Így maradtak a katonái mindörökre halemberek.

És a Szent Isten újra megkérdezte:

— Elismered-e, hogy hatalmasabb vagyok, mint te?

— Most már elismerem a hatalmadat, Szent Isten, tudom, hogy te vagy az erősebb! De a jövevényeket akkor sem fogom békén hagyni soha!

— Te még mindig szembe mersz vélem szállni?

— Nem véled szállok szembe és nem a te haragodat akarom kihívni magam ellen! Bosszút kell rajtuk állnom, mert miattuk pusztultak el a vitézeim! Fölkutatok az országomban minden idegent, és rabigába fogom mindegyiket, és hét halállal halnak majd meg, úgy megkínózom őket!

És ahogy mondta, úgy tett.

Továbbra is sanyargatta, gyötörte az idegeneket: láncosgolyót kovácsoltatott a lábukra és járomba fogta őket; szántatta velük a végeláthatatlan földeket.

Múlt az idő, peregtek a napok, eltelt háromszáz esztendő. A Szent Isten megelégette a cigánykirály cselekedeteit.

— Miért nem tisztítod meg szívedet a bosszúállás bűnének fertelmétől? — vonta kérdőre. — Miért raksz rájuk járomot? Miért kínozod őket? Még mindig nincs benned könyörület? Csordáid és méneseid vannak, ökreid és lovaidd, amiket az ekék elé foghatnál! Ne gyötörd az ártatlanokat, hiszen azokban is vér és szív van!

— Csak hadd dolgozzanak! — felelte a cigányok királya. — Ezek nem az én fajtámból valók.

És a Szent Isten akkor fenyegető arccal fordult Fáraóhoz felé:

— Nem félsz, hogy letaszítalak a trónodról? Nem félsz, hogy még azt sem engedem meg ezentúl, hogy a népednek királya legyen?

— Ó, Szent Isten, te mindenható ura vagy mennynek és földnek! Tudom, hogy nem szökhetem meg félelmes igazságod elől, tégy a belátásod szerint! — válaszolta amaz.

Akkor a Szent Isten így szólt:

— Ítéletet tartok fölötted, Fáraóhoz! Elveszek tőled minden kiváltságot és erőt, amivel idáig hatalmaskodtál, és rettenetes átokkal megátkozlak téged! Megbocsátottam neked háromszáz esztendőn keresztül, raktáraid tele voltak búzával és gabonával, ételed és italod volt bőségesen, nem nyughattál mégsem, ellenem lázítottad a népedet is! Most megtagadlak benneteket és azt akarom, hogy ne legyen királya a cigányoknak soha többé! És országuk se legyen, idegen királyok uralkodjanak fölöttük, amíg csak a világ világ lesz!

Így maradtak király nélkül a cigányok. Országuk sincsen azóta, egyik helyről a másikra vándorolnak, mert sehol sem tűrik meg őket az idegen népek; úgy bánnak velük, mint Fáraóhoz a jövevényekkel.

A Szent Isten átka beteljesedett szóról szóra.

A lyukasztó eredete

Régen a cigányok vasmunkából éltek. Fönt tanyáztak a hegyen, fűjtatták a tüzet, pengették az üllőt, kovácsoltak egész álló nap. Ahogy kalapálás közben a vajda letekintett a völgybe, azt látta, hogy emberek vonulnak a hegy felé, rettentő nagy lármával és ordítózással, közelednek fenyegetően.

Futott rögtön és elhírelte a többieknek:

— Jaj, cigányok, veszedelem közeleg felénk! Jönnek a bírák, s bizony ők mindig az ítéletet hordozzák!

És egyenként felkérdezte a tábor minden lakóját, lopott-e valamit, verekedett-e, követett-e el olyan bűnt, amiért ellenük indulhat a törvény, de senki sem emlékezett, hogy vétkezett volna.

— Ha jönnek, majd ideérnek — mondta végül a vajda. — Ami ki van reánk mérve, azt úgy is viselnünk kell!

Amikor a menet megállt mellettük, megnyugodtak, mert nem őket bántották; a felbőszült sokaság egy férfit ostromozott, akinek kereszt volt a vállán. A cigányok nem is sejtették, hogy az a férfi a Szent Isten fia, abban azonban bizonyosak voltak, hogy utolsó útjára kísérte a tömeg, s hogy ki akarják végezni. Mielőtt fölfeszítették volna, az ítélő személyek még egyszer tanácsot ültek, s egy rövid időre a poroszlók is magára hagyták a halálraszántat.

Akkor a vajda odament hozzá és kérdezte tőle:

— Hej, testvérkém, hát te meg mit csináltál? Nagy bűnöket követhetél el, ha ilyen csúf halálnak adnak!

Felelt erre Jézus:

— Hej, öreg cigány, nemsokára megtudod majd, ki vagyok és megtudod azt is, mi volt az a bűn, amiért kereszthalált kell halnom!

És az öreg cigány akkor megpillantott a kereszt mellett négy vasszőget. Fölvette az egyiket, nézgelni kezdte.

— Jaj, de jó lenne ez nekem üstházat lyukasztani! — azt mondja magában.

Azzal fogta és elrejtette. Töprengedett, hogy a többit is elloppja, mert jól el tudta volna cserélni más holmikkra a cigányokkal, de nem merete megtenni. És az összegűzsolt Szent Istenfiú csak nézte őt és belelátott a gondolataiba.

És így szólt:

— Tudd meg hát, hogy én vagyok az égi Isten gyermeke, a szentséges Jézus, aki a világ bűneiért piros vérét adja majd!

Amikor ezt a vajda meghallotta, levetette magát a földre és csúszkálni kezdett körülötte a porban, úgy könyörgött:

— Ne haragudj reám, Istenem, amiért tolvajkodásra vetemedtem a színed előtt! Nem tudtam, hogy a mennyország küldötte vagy! Jóvá teszem a cselekedetemet!

És akarta volna a kereszttel mellé visszahelyezni a vasszöveget, de a Szent Istenfiú azt mondta:

— Maradjon csak nálad az a szög, te öreg cigány! Könnyebb lesz a halálom is, ha csak három szöveget vernek a testembe, a te sorsodra meg szerencsét hoz, s nagy segítség lesz a munkádban, meglátod!

És a Szent Istent csak három szöggel feszítették föl a keresztre.

A cigány pedig visszament a sátrához és dolgozni kezdett. A Szent Jézus igazat beszélt, mert a vasszöggel nagyon könnyen ki tudta lyukasztani az üstházat. Meglátták a többiek is, milyen új szerszámmal munkálkodik, és azután mindegyikük olyat kovácsolt magának.

Azóta ismerik a lyukasztót.

Bari Károly gyűjtései és fordításai

BISZTRAY ÁDÁM

Tenger

*Felbozott kagylóbéjban mennydörögsz,
nem csupán víz,
szélverte, másféle sivatag,
cseppek balmaza helyett állapot,
porló kód,
benned a fuldokló Nap,
alatta szürke és testes folyékonyság,
amely teknőt s mély árkot kitélt
a többé soha össze nem illő
földrészek között.
Elválasztasz és összekötsz, mint a lélek,
elátkozott s boldog egyszerre,
aki nem ismerheti kövek, szikla nyugalmát,
álmában tornyain az éjnek
a Holdat,
tükrös asszonyát ostromolja,
Visszahullsz, kezded előlről táncod,
ágaskodsz érte
balbőr csizmád alatt Atlantisz,
övednek rozsdás csatján
görög hajó borgonya.
Ime, örök befogadó, mily telbetetlen vagy!
Aki messzi lakik tőled,
szólítást kap,
vágyakozzék utánad boltig,
aki véled s általad él,
az féli változásaid,
félelmében
imát, káromlást, ráolvasást vegyít
sós nyelvén össze
megvadult bintádon ég és föld között.*